ФІЛОСОФСЬКІ АСПЕКТИ РИЗИКУ У СИСТЕМІ ТРУДОВИХ ПРАВОВІДНОСИН

ІЗУЇТА Петро Олександрович - кандидат юридичних наук, доцент, професор кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна», заслужений юрист України

ORCID: https://orcid.org/0000-0001-9851-3434

ЖЕНЖЕРА Сергій Володимирович - кандидат філософських наук доцент кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін Інституту права та суспільних відносин Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ORCID: https://orcid.org/0009-0000-8154-1164

УДК 12:349.2

DOI: https://doi.org/10.71404/NP.2025.4.56

У статті проаналізовано поняття ризику у філософсько-правовому аспекті. Акцентовано увагу на тому, що ризик в історії філософії розглядається як у якості небезпеки інтелектуальної помилки, так і в значенні прийняття невірного рішення конкретною людиною на життєвому шляху.

Здійснено огляд українських публікацій стосовно теоретичного аналізу ризику, зокрема пов'язаних із терміном «ризикологія». Відзначено, що вони переважно пов'язані із ризиками в управлінсько-менеджерській та фінансово-економічній сферах. При цьому економічний контекст зазначається не завжди, тому дослідження філософських та правових аспектів ризику є особливо актуальною, запобігають неявному змішуванню понять.

Авторами статті проведено порівняльний аналіз поняття ризику у цивільному та трудовому законодавстві України. Підкреслено, що Цивільний Кодекс України торкається питань майнових ризиків, що у філософсько-правовому сенсі веде від самостійності учасників до прийняття власниками відповідальності за ризики випадкового пошкодження майна. Кодекс законів про працю України акцентує увагу на відносини роботодавців та працівників і пов'язує поняття ризику зі «шкодою». Трудовим законодавством відшкодування розглядається як зі сторони працівника за випадково пошкоджене майно, так і збоку підприємства у разі шкоди, завданої працівникові в процесі виробництва. Суттєвим філософсько-правовим аспектом регулювання трудових правовідносин стосовно ризиків є активна участь суспільства, зокрема через визначення на державному рівні особливостей та градацій важких робіт, умов виникнення ризиків, як виробничих, так і природних, зокрема географічних та геологічних.

В якості загально-філософського підґрунтя аналізу поняття ризику у суспільному та нормативно-правовому вимірі у статті наведено та проаналізовано образ вибору життєвої долі із десятої глави діалогу Платона «Держава». Це дозволило конкретизувати акценти на зв'язках ризику із моментами випадковості, свідомого вибору та державного нормативного регулювання, як в об'єктивному значенні, так і на рівні суб'єктивного сприйняття учасників трудових правовідносин.

Головним висновком є важливість подальших комплексних досліджень ризику в юридично-правовому полі.

Ключові слова: ризик, шкода, випадковість, відповідальність, трудові правовідносини, умови праці, історико-філософські засади.

Постановка проблеми

Ризик вже за своїм базовим значенням викликає негативні емоції, в першу чергу занепокоєння, бажання уникнути певно-

го сценарію. З філософської точки зору це можна дещо парадоксально охарактеризувати в якості прагнення до небуття – небуття того, чим певний ризик конкретно загрожує. А оскільки ще з часів славетного філософа Парменіда (515-480 рр. до н.е.) було підмічено, що помислене небуття набуває у певному сенсі буття, багато людей психологічно намагаються уникнути думок про можливі ризики, суб'єктивно сховатись від об'єктивних проблем. Подібна реакція не є далекоглядною та конструктивною.

У системі трудових правовідносин ігнорування ризиків може не лише призвести до персональної відповідальності посадових осіб та рядових виконавців. Недоліки нормативної системи та правової культури здатні призвести до загальної недбалості, викривлення загальносуспільного сприйняття ризиків, накопичення стратегічних помилок, які створюють передумови для посилення та урізноманітнення ризиків замість їх профілактики.

Тому дослідження ризику з огляду на фундаментальні аспекти, філософсько-правові засади, зокрема у сфері трудових правовідносин може сприяти усвідомленню важливості зазначеної проблематики та налаштуванню спільного розуміння, уважного відношення до вчасного попередження негативних сценаріїв.

Стан дослідження проблеми

Ризик не є загальновизнаною філософською категорією. Він відіграє роль поняття, розуміння якого значною мірою залежить від контексту. Тому ризики створюють, оцінюють, їх уникають як у різноманітних проявах матеріального буття, так в і сферах інтелектуальній, морально-етичній, релігійній, духовній. Особливого значення набуває дослідження ризиків в сенсі ІТ-безпеки та віртуального простору.

Точним методом дослідження ризиків є залучення інструментарію математики, математичної логіки, статистики, теорії ймовірності, теорії прийняття рішень. Серед суспільствознавчих дисциплін вони природно поєднуються зі сферою економічних досліджень. Тому у ряді вітчизняних джерел, в назвах яких згаданий ризик без певної специфікації, насправді мається на увазі ризик фінансовий, банківський, управлінсько-менеджерський тощо.

Так у змістовній статті [1] ризик насправді було дуже якісно і наочно проаналізовано у яскраво виражений алгоритмічно-математичний спосіб та передусім в економічному контексті.

В гарній оглядовій статті [2] ризик розглядається у економічному полі, і ця установка послідовно підтверджується із посиланням на попередні дослідження одного з авторів: «в сучасній українській науці проблеми ризику, ризикології найбільш розробляються в економічному аспекті…» [2, с. 35]. Сумно бачити, що українські реалії наштовхують авторів на підкреслення песимістичного боку проблеми на рівні дефініції: «Ризик – це невизначеність щодо можливих втрат на шляху до мети» [2, с. 39]. Проте для нас головне, що у роботі можна знайти узагальнення філософського рівня, зокрема: «Тому [,] що ризик пов'язаний з діяльністю в умовах, з одного боку, реально існуючої невизначеності, а з іншого – вибору зацікавленим індивідуумом певних альтернатив і розрахунком імовірності їхнього результату, то він є діалектичною єдністю об'єктивного та суб'єктивного» [2, с. 38]. Також дуже корисним є один із методологічних висновків: «Сьогодні теорія ризику вийшла на новий рівень пізнання, коли вчені стали розрізняти теоретичний та ефективний ризик, які пов'язані між собою поняттям евентологічного ризику, який виникає при моделюванні ризикованих ситуацій з врахуванням особливостей сприйняття ризику суб'єктом» [2, с. 45]. Згадана ситуація виводить ризикологію на рівень некласичного ідеалу наукової раціональності та дозволяє уникнути необґрунтованих узагальнень людської поведінки, характерних для тоталітарних режимів та диктатур.

При цьому характерно, що змістовний вітчизняний підручник «Ризикологія» [3] також присвячений ризикам в економічній та менеджерській діяльності. І відповідно, сам ризик визначається як «…економічна категорія, що відображує характерні особливості сприйняття зацікавленими суб'єктами економічних відносин об'єктивно існуючих

невизначеності та конфліктності, іманентно притаманних процесам цілепокладання, управління, прийняття рішень, оцінювання, що обтяжені можливими загрозами та невикористаними можливостями» [3, с. 179]. Стосовно «економічної категорії» у контексті праці, в назві якої «ризикологія» вжита без додаткових уточнень, дозволимо собі не погодитись. Але здійснення комплексних досліджень ризику у всіх сферах суспільного життя можна лише вітати.

Приємно, що в нормативно-правовій галузі все ж можна побачити приклади фундаментальних робіт, зокрема монографій, присвячених ризику [4]. В даному випадку, основна частина дослідження цілком логічно присвячена цивільно-правовим аспектам, в рамках яких проаналізовані «концептуальні підходи до категорії ризику» [4, с. 101-172], «управління ризиком» [4, с. 173-244] та «ризики в окремих сферах цивільного права» [4, с. 245-365]. Максимально узагальнений аналіз за межами конкретних правових настанов виконує перший розділ, у якому ризик розглядається як категорія, проте у соціальному, загально-правовому, загальнометодологічному та методологічно-економічному сенсах. Але при цьому окремого акценту на філософії права та філософському розумінні ризику не зроблено.

Таким чином можна відзначити живий інтерес вітчизняних дослідників до питань ризику в економічній та правовій сферах суспільного життя. Але здійснення подальших пошуків особливо у правовій галузі, зокрема в аспекті трудових правовідносин, є цілком актуальним. Подібні розвідки бажано ґрунтувати на філософсько-правових засадах, послідовно доводячи їх до рівня, що спирається на приклади з класичної історії філософії.

Мета дослідження

Підкреслити суттєвий зв'язок поняття ризику із ключовими аспектами дослідженнями процесів трудових правовідносин. Оцінити фундаментальну нормативну базу, яка регулює ризики у трудовому праві. Накреслити перспективи досліджень трудових правовідносин у філософсько-правовій площині із залученням матеріалу з класичної історії філософії.

Виклад основного матеріалу

Аналізуючи поняття ризику з філософсько-герменевтичної точки зору, варто звернути увагу, що він пов'язаний з елементом випадковості. Саме в цьому аспекті говорить про ризик Цивільний Кодекс України. [5]. У п. 1 статті 323 відповідальність покладається на власника: «Ризик випадкового знищення та випадкового пошкодження (псування) майна несе його власник, якщо інше не встановлено договором або законом.» [5, ст. 323, п. 1]. Аналогічно стаття 842 у п. 1 передбачає відповідальність за матеріал, що псується, за власником, причому не обов'язково фактичним, але тим, якому матеріал належить згідно договору: «Ризик випадкового знищення або випадкового пошкодження (псування) матеріалу до настання строку здачі підрядником визначеної договором підряду роботи несе сторона, яка надала матеріал, а після настання цього строку - сторона, яка пропустила строк, якщо інше не встановлено договором або законом.» [5, ст. 842, п. 1].

Таким чином можна відзначити наступну логіку прояву ризику через власність на майно у філософсько-правовому сенсі: (1) учасникам правовідносин належить майнова самостійність, (2) власність на майно має нормативний характер на перевагу фактичному, (3) отже відповідальність за випадкові ризики в першу чергу покладається на особу власника. Тобто бачимо чітку діалектику права власності та ризику в сучасних суспільних умовах: той, хто має право, самостійно відповідає за наслідки випадкових подій (детальніше про випадковість у державному управлінні див. статтю [6]).

Більш комплексно ризик проявлений у трудових правовідносинах, але в аспекті правовідносин роботодавця та працівника, які регулюються Кодексом законів про працю (КЗпП) України [7]. По-перше, тут поняття ризику тісно пов'язане із низкою філософсько-правових засад, які не завжди безпосередньо визначені, але обумовлюють розуміння правових понять та логіку правовідносин. Особливо слід звернути увагу на діалектику взаємодії понять «шкода» та «від-

повідальність» у динаміці. В першу чергу це можлива шкода (та її тяжкість) для працівника та види відповідальності роботодавця. Відзначимо, що ймовірність переходу цієї діалектики із потенційної сфери до виробничої та відповідної нормативно-правової реальності варто було би визначити в якості поняття ризику у контексті трудових правовідносин.

Контекст трудових правовідносин суттєво відрізняється від майнового, оскільки починає працювати суспільний фактор. Вже у статті 5^1 підкреслено, що «правовий захист від мобінгу (цькування), дискримінації, упередженого ставлення у сфері праці, захист честі та гідності працівника під час здійснення ним трудової діяльності» [7, ст. 5^1] гарантує держава. «Відшкодування шкоди в разі ушкодження здоров'я працівників» передбачено статтею 173 (єдиною, де згадується шкода, з усіх 21-єї статті глави XI «ОХОРОНА ПРАЦІ»). Також до аспектів захисту особистості збоку суспільства можна віднести главу VIII «ГАРАНТІЇ І КОМПЕНСАЦІЇ» в цілому.

При цьому слід відзначити, що вже у наступній главі IX набагато детальніше розглядаються випадки можливої шкоди, завданої працівником підприємству («ГАРАНТІЇ ПРИ ПОКЛАДЕННІ НА ПРАЦІВНИКІВ МАТЕРІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ШКОДУ, ЗАПОДІЯНУ ПІДПРИЄМСТВУ, УСТАНОВІ, ОРГАНІЗАЦІЇ» [7, гл. IX]).

Взаємним претензіям працівника та роботодавця присвячена глава XV «ІНДИВІДУАЛЬНІ ТРУДОВІ СПОРИ» [7, гл. XV], де розглядаються процедурні питання стосовно відшкодування збоку працівника на користь підприємства у матеріальному плані (статті 232 та 233) та збоку підприємства під контролем суспільства на користь працівника у моральному плані: «Стаття 237^1. Відшкодування роботодавцем моральної шкоди. Відшкодування роботодавцем моральної шкоди працівнику провадиться у разі, якщо порушення його законних прав, у тому числі внаслідок дискримінації, мобінгу (цькування), факт якого підтверджено судовим рішенням, що набрало законної сили, призвели до моральних страждань, втрати нормальних життєвих зв'язків і вимагають від нього додаткових зусиль для організації свого життя. Порядок відшкодування моральної шкоди визначається законодавством.» [7, ст. 237^1].

По-друге, слід відзначити, що у поточній редакції Кодексу законів про працю України слово «ризик» безпосередньо зустрічається шість разів у п'яти статтях, але без філософсько-правового аналізу цього терміну. Проте за змістом виникає можливість класифікувати вітчизняне розуміння ризику у системі трудових правовідносин:

(1) Ризик, пов'язаний з природними умовами. Тобто джерелом можливої шкоди виступає об'єктивна оточуюча реальність, стосовно якої відповідальність людини полягає в тому, що вона наважилась організувати, наприклад, виробничу діяльність в таких умовах. Із цим аспектом пов'язана стаття 7: «Особливості регулювання праці осіб, які працюють у районах з особливими природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я, тимчасових і сезонних працівників, а також працівників, які працюють у фізичних осіб за трудовими договорами, у тому числі домашніх працівників...» [7, ст. 7]. А також п. 2 статті 24: «Трудовий договір укладається, як правило, в письмовій формі. Додержання письмової форми є обов'язковим: 1) при організованому наборі працівників; 2) при укладенні трудового договору про роботу в районах з особливими природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я; ...» [7, ст. 24, п. 2].

(2) Важкі роботи, причини яких можуть бути як природними, так і обумовленими особливостями процесу виробництва. Цей аспект розкритий у статті 100. Він знаходиться під суспільним контролем через встановлення державного переліку відповідних робіт: «На важких роботах, на роботах із шкідливими і небезпечними умовами праці, на роботах з особливими природними географічними і геологічними умовами та умовами підвищеного ризику для здоров'я встановлюється підвищена оплата праці.

Перелік цих робіт визначається Кабінетом Міністрів України.» [7, ст. 100].

(3) Ризик в нормальних умовах, проаналізований у статі 130. Така постановка питання вже є філософськи виваженою. Більшої глибини йому надає поєднання із випадками крайньої необхідності, що фактично набувають статусу нормальності: «Загальні підстави і умови матеріальної відповідальності працівників… На працівників не може бути покладена відповідальність за шкоду, яка відноситься до категорії нормального виробничо-господарського ризику, а також за шкоду, заподіяну працівником, що перебував у стані крайньої необхідності. Відповідальність за не одержаний підприємством, установою, організацією прибуток може бути покладена лише на працівників, що є посадовими особами.» [7, ст. 130].

(4) Ідея кількісної градації ступеню ризику присутня у статті 158. Вона показана в двох аспектах: (4.1) профілактика ризиків, тобто зменшення ймовірності настання шкоди, зменшення ризикованості; (4.2) полегшення умов праці, а отже зменшення ступеню ризикованості та характеру наслідків шкоди: «Обов'язок роботодавця щодо полегшення і оздоровлення умов праці працівників. Роботодавець зобов'язаний вживати заходів для полегшення і оздоровлення умов праці працівників шляхом впровадження сучасних технологій, досягнень науки і техніки, засобів механізації та автоматизації виробництва, вимог ергономіки, кращого досвіду з охорони праці, зниження та усунення запиленості і загазованості повітря у виробничих приміщеннях, зниження інтенсивності шуму, вібрації, випромінювань тощо. Роботодавець зобов'язаний вживати заходів для забезпечення безпеки і захисту фізичного та психічного здоров'я працівників, здійснювати профілактику ризиків та напруги на робочому місці, проводити інформаційні, навчальні та організаційні заходи щодо запобігання та протидії мобінгу (цькуванню).» [7, ст. 158].

Зазначені аспекти показують високий рівень узагальнень та культури теоретичного мислення у вітчизняному законодавстві, яке регулює трудові правовідносини. І відкриває поле для подальших досліджень та практичного вдосконалення відповідних норм.

Проте у філософсько-правовому аспекті глибина та повнота теоретичного аналізу можуть бути досягнуті лише за умов зв'язку певної проблеми з історико-філософською традицією.

Зокрема існує гносеологічна традиція, що проходить крізь всю історію європейської філософії, коли особливим виміром дослідження ризику помилок пізнання є інтерпретація поняття хиби – як у негативному, так і в позитивному сенсі [8], в якості невід'ємної складової світоглядних концепції та інтелектуальних систем. Істина без хиби або втрачає сенс, або її зміст стає значно біднішим. Так само людські дії та пов'язані із ними правовідносини за умов тотального уникнення ризику, радикальної боротьби із ним, перетворяться на заздалегідь передбачені механічні процедури, позбавлені ініціативи, винахідливості, кмітливого та творчого підходу.

І все ж реальні трудові правовідносини знаходяться ближче до ризику дії, аніж ризику теоретичної думки. В цьому плані своєрідним крайнім прикладом може бути творчість філософа-письменника Денніса Вітлі (Dennis Yates Wheatley, 1897-1977), який в оповіданнях та сценаріях показував буквальний ризик для життя під час зіткнення людини з містичним, окультним, чорною магією, забороненими місцями тощо. Але для всієї галузі трудових правовідносин подібний аспект є занадто вузьким та езотеричним, хоча суто психологічні мотиви зустрічі з абсолютно невідомим і можуть бути аналогічними до випадків зовсім неочікуваних, вкрай непередбачуваних надзвичайних ситуацій на виробництві.

Більш загальним способом пошуку історико-філософських засад є встановлення відповідності між терміном, поняттям, категорією та образами, мотивами або буквально обговореними питаннями з діалогів Платона. Дискусійною, але розповсюдженою у філософському середовищі, є думка, що у західній філософській традиції взагалі важко знайти принципово нову тему для філософської дискусії, яка не мала би кореляції з одним із цих діалогів.

Наскільки ми здатні реконструювати спосіб мислення доби Античності, для філософів Давньої Греції ризик проявлявся насамперед у небезпеці впасти в оману, прийняти або видати необмірковане положення за останню істину. (у суперечках Сократа та софістів [9]). Вчення Парменіда про Буття також пов'язане із підкресленням небезпеки переплутати розумове знання та пов'язану з чуттєвістю й некритичними буденними, повсякденними уявленнями гадку.

Проте пропонуємо звернути увагу на своєрідне трактування ризику в діалозі «Держава» [10], що є в першу чергу практично-дієвим, аніж теоретично-пізнавальним. Сама композиція цього твору та коло проблем є традиційно цікавими для дослідників теоретичних засад права та нормативної поведінки, оскільки Платон робить спробу накреслити проект ідеального суспільного ладу, хоча й в окремо взятому античному полісі зі сталою кількістю населення.

Наприкінці «Держави» Платон наводить розлогий міф [10, с. 320-327] про Рай, Пекло та переселення душ. Міф цікавий тим, що він не повною мірою узгоджується з ключовими ідеями діалогу «Держава». Зокрема щодо свободи вибору замість природної обумовленості; трансформації душ замість самототожності; священного жеребу (тоді як вище у діалозі пропонується жереб підробляти). Складається враження, що Платон наводить чужий міф із більш давнього контексту, в якому він згоден насамперед з ідеєю метемпсихозу. При цьому свій внесок він робить, коли пояснює, що після жеребу шанси не втрачені, бо більш виховані душі здатні усвідомлено зробити вибір, на відміну від «гарної» душі, яка пливла за випадковою течією.

Для теми нашого дослідження ключовим моментом є складний комбінований образ ризику: поєднання (1) випадковості, (2) невідворотної долі та (3) свідомого вибору.

По-перше, перед визначенням долі наступного земного втілення душі вишиковуються у чергу згідно випадкового жеребу (слова про те, що кожен обирає жереб сам в даному контексті означають відсутність підтасовок та ангажованості): ««Не вас обиратиме за жеребом демон…, а ви самі оберете його для себе. Кому першому жереб випаде, той нехай першим і вибере собі життя, яке йому неминуче належить прожити. Доброчесність не може бути надбанням когось одного: хто її шанує більше чи менше, той відповідно в такій же кількості й володітиме нею. Це вина того, хто вибирає, бог не винен». Сказавши це, віщун кинув жереби між усіх, і кожний підняв той жереб, який упав біля нього... Кожному, кому дістався жереб, було зрозуміло, який він одержав порядковий номер при жеребкуванні. Після цього віщун розклав перед ними на землі взірці різних життів, і було їх набагато більше, ніж присутніх» [10, с. 323-324].

По-друге, після вибору життєвого взірця, таке життя доведеться прожити в обов'язковій формі, в чому і проявляється невідворотність долі.

Але, по-третє, кожен учасник має право на вільний особистий вибір із тих взірців, які ще залишились. Звичайно, асортимент скорочується в залежності від випадково розіграного місця у черзі, але критичні ситуації виникають не через випадковість, і не через долю, але внаслідок неуважності, зарозумілості учасників, що не побачити та не використали власний шанс: «…тамтешній віщун, звертаючись до тих, що мали вибирати, сказав ось так: «Хоч би хто й останнім підійшов сюди, його також очікує життя приємне, а не погане, якщо зробити вибір розумно й жити належно. Той, хто вибирає першим, нехай не буде легковажним, а хто останнім – нехай не втрачає духу!» По цих словах віщуна відразу ж наблизився той, кому випав перший жереб, і заявив, що обирає життя наймогутнішого тирана. Нерозважливий він був і ненаситний, тому й зробив вибір, не обміркувавши усе як слід, ось і не зауважив, яка в тому причаїлася лиха для нього доля – пожирання власних дітей… та інші найрізноманітніші біди. Коли ж уже пізніше він спокійно усе обдумав, то почав бити себе в груди й голосно нарікати, що не прислухався до попереджень віщуна. Він звинувачував у своїх нещастях не себе, а долю, богів і що завгодно, лишень не себе самого» [10, с. 325].

Цей образно-міфологічний приклад, яким Платон доповнює свій філософський

діалог, демонструє модель, що може бути теоретично і практично використана під час дослідження, вдосконалення та імплементації відповідних норм трудового законодавства. Культура створення, сприйняття суспільством та застосування нормативно-правової бази у реальному процесі трудових правовідносин досі визначається згаданими трьома аспектами: (1) люди, як громадяни, є теоретично рівними, але організація їх взаємодії відразу веде до випадкового поєднання конкретних умов, виникнення окремих переваг, створення образної (іноді буквальної) черги на шляху до можливості самореалізації; (2) в цьому процесі норми законодавства мають характер об'єктивних невідворотних факторів, на них нема сенсу нарікати чи намагатись їх обійти, уникнути, обманути; (3) незважаючи на все це, залишається певний асортимент способів самореалізації для кожного громадянина, і реальний вибір та відповідальність суспільство покладає зрештою на нього. Отже, культура правосвідомості, зокрема у сфері трудових правовідносин має бути орієнтована на грамотну оцінку ризиків, чітке розрізнення елементів випадковості, власного вибору та суспільно-державного регулювання (із відповідним адекватним реагуванням на наслідки власних дій).

Висновки

1. Цивільні та трудові правовідносини природно пов'язані з ризиками як для роботодавців, так і для працівників. 2. Вітчизняні філософсько-теоретичні дослідження поняття «ризик» більше орієнтовані на відповідні аспекти фінансово-економічної діяльності, аніж на управлінсько-менеджерські рішення у нормативно-правовому полі трудових правовідносин. 3. Поняття ризику є актуальним напрямком дослідження філософії права, зокрема у сфері трудових правовідносин. 4. Філософські засади дослідження ризику закладені ще у філософії Платона та можуть сягати більш давньої міфологічної традиції, на яку він спирався в процесі написання «діалогів». 5. Врахування філософського підґрунтя розуміння ризику у європейській інтелектуальній традиції має бути основою проведення комплексних досліджень з ризикології, як економічної, так і юридично-правової. 6. Для філософії права ризик є сенс досліджувати комплексно через врахування аспектів випадковості, свідомого вибору та державного нормативного регулювання.

Література

1. Козьменко О. В., Гвоздюкова С. М. Філософські аспекти формування поняття ризику. Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / УАБС НБУ. Суми, 2014. Вип. 38. С. 6-13. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/52907/6/Kozmenko_Poniattia_ryzyku.pdf

2. Пехник А. В., Кройтор А. В., Завгородня Ю. В. Теорія ризику: історія та сучасні підходи. *Актуальні проблеми політики*. 2019. Вип. 63. С. 33-47.

3. Стешенко О. Д. Ризикологія: Навч. посібник. Харків : УкрДУЗТ, 2019. 180 с., рис. 24, табл. 8.

4. Великанова М. М. Ризики в цивільному праві : монографія. Київ: Алерта, 2019. 378 с.

5. Цивільний Кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text

6. Ізуїта П.О., Женжера С.В. Категорія випадковості як одна із філософських засад здійснення державного управління / П.О. Ізуїта, С.В. Женжера. *Modern scientific journal (Сучасний науковий журнал)*. 2024. Вип. №6(4). С. 65-75. URL: https://mosjournal.com/index.php/journal/article/view/98/88

7. Кодекс законів про працю України : Закон України від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text

8. Платон Діалоги / Пер. з давньогр. Київ : Основи, 1999. 395 с.

9. Денис Прокопов. Інтерпретація хиби в європейській філософії XVII – середини XVIII століть: монографія. Київ : Вид. ПАРАПАН, 2008. 428 с.

10. Платон. Держава / пер. з давньогр. Д. Коваль. Київ : Основи, 2000. 355 с. URL: http://litopys.org.ua/plato/plat10.htm

Izuita P.O., Zhenzhera S.V.

PHILOSOPHICAL ASPECTS OF RISK IN THE SYSTEM OF LABOR RELATIONS

The article analyzes the concept of risk in the philosophical and legal aspects. It is emphasized that risk in the history of philosophy is considered both as a danger of intellectual error and in the meaning of making the wrong decision by a particular person on the life path.

The article reviews Ukrainian publications on the theoretical analysis of risk, in particular those related to the term "riskology". It is noted that they are mainly related to risks in the administrative and managerial and financial and economic spheres. At the same time, the economic context is not always mentioned, therefore, the study of the philosophical and legal aspects of risk is particularly relevant, preventing the implicit mixing of concepts.

The article conducts a comparative analysis of the concept of risk in the civil and labor legislation of Ukraine. It is emphasized that the Civil Code of Ukraine addresses issues of property risks, which in a philosophical and legal sense leads from the independence of participants to the assumption by owners of responsibility for the risks of accidental damage to property. The Labor Code of Ukraine focuses on the relationship between employers and employees and connects the concept of risk with "harm". Labor legislation considers compensation both from the employee's side for accidentally damaged property and from the side of the enterprise in case of harm caused to the employee in the production process. An essential philosophical and legal aspect of regulating labor relations with regard to risks is the active participation of society, in particular through the definition at the state level of the features and gradations of difficult work, the conditions for the occurrence of risks, both industrial and natural, in particular geographical and geological.

As a general philosophical basis for the analysis of the concept of risk in the social and legal dimension, the article presents and analyzes the image of choosing one's life destiny from the tenth chapter of Plato's dialogue "The State". This allowed specifying the emphasis on the connections between risk and moments of randomness, conscious choice and state regulatory regulation, both in an objective sense and at the level of subjective perception of participants in labor relations.

The main conclusion is the importance of further comprehensive research into risk in the legal field.

Key words*:* risk, damage, randomness, liability, labor relations, working conditions, historical and philosophical foundations.